

H. NORMY ROZWOJOWE

Proces dojrzewania jednostki nie kończy się, jak wiadomo, na okresie dorastania. Zakończenie tego procesu stanowi faza młodzieńcza. Jeśli ponadto będziemy pamiętać, że poszczególne aspekty osobowości rozwijają się nierównomiernie, i uwzględnimy fakt istnienia olbrzymich różnic indywidualnych w zakresie rozwoju poszczególnych jednostek, zrozumiemy, dlaczego trudno jest mówić o jakichś ścisłych normach tego wieku. Łatwiej natomiast będzie wskazać zadania rozwojowe tego okresu lub kierunek zmian dotyczących poszczególnych aspektów rozwijającej się osobowości.

A. Cole (1965, s. 6 - 7) wymienia dziewięć głównych dziedzin, w których zmiany te zachodzą, i charakteryzuje w każdej z nich kierunek tych zmian:

1) ogólne dojrzewanie emocjonalne: od uczuć destrukcyjnych i braku równowagi do uczuć konstruktywnych i osiągnięcia równowagi emocjonalnej; od subiektywnej interpretacji sytuacji do obiektywnej; od dziecinnych lęków i motywów do dorosłych bodźców emocjonalnych; od uciekania od konfliktów do stawiania im czoła;

2) ustalanie się zainteresowań płcią przeciwną: od zainteresowań tą samą płcią do zainteresowań płcią przeciwną; od kontaktów z wieloma kolegami do wyboru jednego towarzysza; od uświadamiania

sobie rozwoju seksualnego w sposób ostry do rzeczowego uznania faktu dojrzałości seksualnej;

3) **emancypacja spod kontroli domu**: od ścisłej kontroli rodzicielskiej do samokontroli; od szukania oparcia w rodzicach do polegania na sobie samym; od uznawania rodziców jako wzoru postępowania do traktowania ich jako przyjaciół;

4) **dojrzewanie społeczne**: od poczucia niepewności w grupie rówieśniczej do osiągnięcia pewności akceptacji przez grupę; od społecznej niezaradności do zaradności; od niewolniczego naśladowania rówieśników do wyemancypowania się; od społecznej nietolerancji do tolerancji;

5) **dojrzewanie intelektualne**: od wiary w prawdę na podstawie autorytetu do żądania dowodów; od faktów do wyjaśnień; od wielu zainteresowań różnorodnych do kilku stałych;

6) **wybór zawodu**: od zainteresowań atrakcyjnymi zawodami do zainteresowań zawodami opłacalnymi; od zainteresowań wieloma zawodami do zainteresowania kilkoma; od przeceniania lub niedoceniania swoich zdolności do właściwej ich oceny;

7) **używanie wolnego czasu**: od zainteresowania zabawami siłowymi (mocowanie się) do zainteresowania grami zespołowymi i współzawodnictwem intelektualnym; od zainteresowania indywidualną działalnością do zainteresowania powodzeniem zespołu; od wielu hobby do jednego lub dwóch; od udziału w grach i zawodach do biernej obserwacji takowych; od udziału w wielu kółkach zainteresowań do udziału w kilku;

8) **filozofia życia**: od obojętności na zagadnienia ogólne do zainteresowania nimi; od konkretnych zwyczajów moralnych do uogólnionych zasad postępowania; od dążenia do przyjemności i unikania bólu do zachowania opartego na świadomości i obowiązku;

9) **identyfikacja samego siebie**: od braku lub słabego spostrzegania samego siebie do spostrzegania dosyć poprawnego; od słabego do dobrego pojęcia o spostrzeganiu siebie samego przez innych ludzi; od identyfikacji z niemożliwymi celami do identyfikacji z celami osiągalnymi.

T. Tomaszewski (1970, s. 203-207), mówiąc o dorastaniu jako procesie zmierzającym do osiągnięcia dorosłości, podaje dwa kryteria tej dorosłości: 1) zdolność do samodzielnego zapewnienia sobie bytu oraz 2) zdolność do samodzielnego wykonywania zadań społecznych. Zdobywanie tak rozumianej samodzielnności jest procesem długim i wielostronnym, wymagającym osiągnięcia określonego poziomu rozwoju w sferze emocjonalnej, intelektualnej i działalności praktycznej.

Pod względem emocjonalnym jest to proces wyzwiania się z emocjo-

nalnej zależności od otoczenia. Nie jest to sprawa łatwa. Zdaniem autora: „Wyraźna niechęć do podejmowania akcji słuszných, ale niepopularnych, obawa przed wyrażaniem własnych poglądów wobec ludzi o innych przekonaniach, przesadna potrzeba popularności i obawa przed robieniem sobie wrogów, lęk, aby się nie narazić opinii otoczenia i nie znaleźć się w pozycji izolowanej, wszystko to są objawy emocjonalnej zależności” (s. 204).

Jako oznaki samodzielności umysłowej autor wymienia: dostrzeganie rzeczywistych problemów, uniezależnienie się od poglądów otrzymywanych w gotowej formie, które nie są dostatecznie uzasadnione, uniezależnianie się od nacisku opinii otoczenia. Zdaniem autora, znany powszechnie bunt młodzieży przeciw autorytetom jest właśnie przejawem usamodzielniania się umysłowego.

W zakresie działalności praktycznej niewątpliwą oznaką samodzielności jest odpowiedzialność za swoje czyny, przy dostrzeganiu najdalszych konsekwencji społecznych własnej działalności. Inną oznaką samodzielności w tej dziedzinie jest zrozumienie systemu społecznych powiązań i zależności w działalności zbiorowej, zmierzającej do realizacji wspólnych celów. Indywidualizm, wyrażający się w tendencji do wyłączenia się z działalności zbiorowej, jest cechą młodzieńczą, a jego przewyciężenie nadaje jednostce rangę dorosłości.

Przytoczone powyżej zadania czy kierunki rozwojowe stanowią bardzo ogólne schematy rozwoju młodocianych. Wszakże schematy te ilustrują dobitnie, jak wiele dziedzin obejmuje proces dorastania. Szczegółowa treść wypełniająca ramy każdego aspektu rozwojowego jest zależna od warunków historycznych, w jakich żyje młodzież danego społeczeństwa, od poziomu i rodzaju kultury tego społeczeństwa, od systemu uznawanych wartości, przyjętych wzorców i norm postępowania. Znaczniejsze odchylenia od przytoczonych schematów mogą świadczyć o zaburzeniach w rozwoju danego osobnika i wymagają ewentualnego przedsięwzięcia środków zaradczych ze strony powołanych do tego osób czy instytucji.